

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
и
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЛУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LVII

Уређивачки одбор:

*др Даринка Горџан-Премк, др Ирена Грицкаџи, др Милка Ивић,
др Александар Лома, др Александар Младеновић, др Мирослав Николић,
др Асим Пецо, др Слободан Реметић, др Живојин Сјанојчић,
др Срејто Танасић, др Зузана Тојолињска, др Драго Ћујић, др Егон Фекеше*

Главни уредник:
МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
2001

Научни скуп: *Dzieje Słowian w świetle leksyki*, Międzynarodowa Sesja Naukowa poświęcona pamięci Profesora Franciszka Sławskiego, Kraków 17–18. maj 2001., org. Uniwersytet Jagielloński, Polska Akademia Umiejętności, Polska Akademia Nauk

Научни скуп под насловом *Dzieje Słowian w świetle leksyki* (Историја Словена у светлу лексике) замишљен је још током лета 2000. године као поклон проф. Франтишку Славском, једном од највећих пољских слависта XX века, поводом његовог 85. рођендана. Организација скупа увелико је била у току, позиви разаслати у све веће славистичке центре, рок за пријављивање наслова реферата готово да је истицао, када је 19. јануара 2001. проф. Славски изненада умро, након краће болести¹. Организатори су се нашли у вишеструко непријатној ситуацији коју су решили тако што су карактер скупа преиначили из јубилеја у меморијал, не мењајући му наслов нити термин одржавања.

Изложени реферати одражавају како различите области славистике у којима се огледао проф. Славски, тако и разноврсност тема којима се баве његови бројни ученици (непосредни и индиректни) односно његове млађе колеге етимолози из Пољске и иностранства (Русије, Белорусије, Летоније, Немачке, Чешке, Украјине, Бугарске, Југославије).

Због великог броја пријављених учесника и ограничености трајања скупа на свега два дана, већи део програма одвијао се у две посебне секције које су се надовезивале на почетне пленарне сесије, првога дана у свечаној сали Collegium Novum-а Јагелонског Универзитета, а другог у Великој свечаној сали здања Пољске академије уметности.

1 За његов In memoriam из пера М. Бјелетић, уп. стр. 132. ове свеске.

На пленарној седници првога дана, након поздравног говора ректора Јагелонског Универзитета проф. др Франтишка Зјејке, прочитани су реферати који су непосредно осветлили дело проф. Славског као слависте, полонисте, етимолога (Jerzy Rusek: *Franciszek Sławski jako sławista*, Marian Kucala: *Franciszek Sławski jako polonista*, Leszek Bednarczuk: *Etymologia Profesora Sławskiego*). У наставку је прочитано још неколико реферата дојена етимолошких радионица (из Кракова В. Бориш, из Москве Л. В. Куркина, из Брна Е. Havlova, из Београда А. Лома), а потом је рад настављен по секцијама.

Упркос томе што су се организатори очито трудили да радове по секцијама групишу сходно тематској сродности, тај наум није увек било могуће спровести до краја. Наиме, иако се већина реферата непосредно одазвала наслову скупа, за неке радове се не би могло рећи да су се најдиректније бавили историјом Словена у светлости лексике. Реч „историја“ у наслову била је схватана разнолико: првенствено као најстарија историја Словена, из периода пре писмености, она коју треба реконструисати — за ову прилику на основу речи очуваних у појединим или свим словенским језицима. У том смислу су писали, најчешће на материјалу тематски или генетски груписане лексике (музичке, пољопривредне, метеоролошке, зоолошке, свадбене итд. или лужичке, западно vs. јужнословенске итд.) следећи аутори: Wiesław Boryś: *Kultura dawnych Słowian w świetle słownictwa*, Л. В. Куркина: *Лексика как источник реконструкции междиалектных отношений в истории праславянского языка*, Eva Havlová: *Etymologie a praslovanské reálie*, Helena Karliková: *Reflexe dávných običejů v slovanském lexiku*, Mariola Jakubowicz: *Dzieje Słowian w świetle rekonstruowanej leksyki prasłowiańskiej*, Witold Mańczak: *Predhistoryczne migracje Słowian w świetle słownictwa*, Władisław Sędzik: *Baltosłowiańskie nazwy narzędzi*, Heinz Schuster-Šewc: *Serbołużycka terminologia weselna*, Antoni Furdal: *Chrononimy słowiańskie*, Генадзь Цыхун: *Да етымалогіі „каляровых“ назваў (Беларусь і іншыя)*, Bogumil Ostrowski: *Grodzieńska terminologia meteorologiczna*, Stefan Warchoń: *Dzieje Słowian w świetle współczesnej zoonimii ludowej i terminologii zoonimicznej (problematyka wybrana)*, Barbara Falińska: *Powiązania leksykalne zachodnio- i południowosłowiańskie*, Hanna Popowska-Taborska: *Wczesne dzieje języków łużyckich*, Ernst Eichler: *Der Beitrag der westlichsten Peripherie des slavischen Sprachgebiets zur Geschichte der Slaven*, Bogdan Walczak — Mariola Walczak-Mikołajczakowa: *Charakterystyka genetyczna najstarszych wyrazów słowiańskich*, Wojciech Smoczyński: *Rekonstrukcja laryngalistyczna w etymologii baltosłowiańskiej*. Неки су аутори експлиците фокусирали само једну

реч односно реалију која иза ње стоји: Aleksandar Loma: *Scythoslavica*, Maria Wojtyła-Świerzowska: *O słowiańskim odzieniu*, Ilona Janyškóvá: «Береза» в языке и жизни славян, Марта Бјелетић: *Духовна култура Словена у светлу етимологије: јсл. (х)ала*, Jadwiga Waniakowa: *Etymologia i semantyka słowiańskiego biegun i greckiego πόλος — geneza terminu naukowego*, Jasna Vlajić-Popović: *Да ли је јсл. вгъть „hortus“ (иѡак) прасловенска реч*, Igors Koskins: *Некоторые проблемы этимологической реконструкции праслав. *mirь*, Wiesław Witkowski: *O rosyjskiej chmurze/chmarze i jej derywatach*, Tatiana Czernysz: *O rozwoju semantyczny psl. *kyp- w językach słowiańskich* итд., при чему су се појединци ограничили на поље **ономастике**: Maria Malec: *Leksem *slaw w słowiańskiej onomastyce*, Ewa Rzetelska-Feleszko: *Staropomorskie gärd- w nazwach terenowych i miejscowych Pomorza Zachodniego*. За неке ауторе је та историја била **новија (или сасвим нова) историја Словена**, она која се индиректно ишчитава из писаних докумената (или се још увек збива): Zbigniew Greń: *Dzieje polityczne Śląska Cieszyńskiego w świetle leksyki regionalnej*, Anna Bolek: *Horyzonty religijne hanzeatyckich kupców w świetle leksyki niemiecko-rosyjskich rozmówek XVI–XVII wieku*; Constantin Geambașu: *Polskie gwary na Bukowinie w świetle słownictwa*, Barbara Oczkova: *Normalizacja słownictwa we współczesnym języku chorwackim*, Maria Papierz: *Internacionalizacja słownictwa w języku słowackim (na marginesie tomu „Internacionalizácie v slovanských jazykach“)* итд.

Мањи број радова тицао се **старословенског језика или библијских текстова**: Czesław Bartula: *Ze słownictwa „Żywotów Konstantyna i Metodego“*, Maria Karpluk: *Staropolska terminologia chrześcijańska a problem obrządku słowiańskiego w Polsce*, Leszek Moszyński: *Siewier w prekladzie Biblii Budnego — archaizm czy regionalizm*, док су се неки усредсредили на **позајмљенице** (словенске у суседним језицима и обрнуто, старијим и новијим): Dorin Gămulescu, *Slovensko i preslovensko u starorumunskoj leksici*, Stanisław Stachowski: *Ślawizmy rumuńskie w słowniku łac.-rum.-węg. [Lexicon Marsilianum]*, Tadeusz Lewaszkiewicz: *Zapóżyczenia polskie w historii języka górnołużyckiego*, Barbara Cynarska-Chomiccka: *Zapóżyczenia romańskie w słoweńskiej gwarze doliny Rezji*, Gerd Hentschel: *O niemieckich zapóżyzeniach leksykalnych i ich substytutach w polszczyźnie XIX wieku*, Mihai Mitu: *Orientalizmy leksykalne w języku polskim i rumuńskim (próba porównania)*.

Поједини радови бавили су се чисто **граматичким и творбеним појавама** (на ширем словенском плану, контрастивно у два, или чак у само једном словенском језику): Bogusław Kreja: *Formacje na -iče w językach słowiańskich*, Aleksandra Cieslik: *Prasłowiańskie wyrazy*

złożone a nazwy własne — struktura i semantyka, Zbigniew Babik: *Z pradžiejów czeskich i słowackich czasowników prefiksalnych*, Tereza-Zofia Orłós: *Tendencja do skracania wyrazów w języku czeskim i polskim*, Halina Mieczkowska: *Nowe typy deriwacji słowotwórczej w ujęciu polsko-słowackim*, Elżbieta Szczepańska: *Dyftongizacja y > ej w języku czeskim* итд.

На први поглед необично, мада сасвим у складу са идејом да треба да буду заступљене све области интересовања пок. професора Славског који је по основном образовању био бугариста, сви реферати који у наслову имају **бугарски језик** (независно од конкретног аспекта) нашли су се заједно у истој секцији: Тодор А. Тодоров: *Български етимологии*, Лиљана Димитрова-Тодорова: *Ономастичната етимологија в България*, Tadeusz Szymański: *Ze studiów nad słownictwem miasta Ruse w XIX w.*, Krystyna Herej-Szymańska: *Bulgarska ludowa leksyka związana ze śmiercią*, Zbigniew Rusek: *O najnowszych zapożyczeniach leksykalnych w języku bułgarskim*, Wanda Stępniań-Minczewa, *Z historii wyrazów bułgarskich*, Мария Рачева: *Лексика на репресивната традиција в историко-етимологичното проучване на българския речник*, Maria Przastek-Samokowa: *Животец на един човечец*, Elżbieta Solak: *Pseudonaukowe etymologie bułgarskie XIX w.*, Ludwig Selimski, *O kilku terminach chrześcijańskich w gwarze Bułgarów w Banacie*, Марта Кръпачева: *Aproksymaty polsko-bułgarskie wspólnego pochodzenia*, Andrzej Pisowicz, *Ormianie w Bułgarii*.

Због превеликог обима програма, као и подељености реферата у две секције, нису се сва излагања могла пратити са подједнаком пажњом. Стога ће тек по изласку зборника (организатори га планирају већ за почетак наредне године) бити могуће сагледати сву вредност приложених радова. Нашу пажњу су привукли, рецимо, прилог В. Бориша који се бавио називима музичких инструмената и сродном терминологијом — не само због конкретних доприноса, већ и због ауторовог инсистирања на перспективности сарадње словенске етимологије са сродним наукама као што су етнографија, етнолингвистика, етномузикологија итд., затим Л.В. Куркине о јужнословенско-севернословенским изоглосама које говоре о правцима ширења земљорадничке културе, Е. Хавлове о пореклу и еволуцији словенских назива за „свој“ и „туђ“, Х. Карликове о претхришћанским терминима који су ушли у хришћанску употребу, И. Јанишкове о различитим мотивацијама назива за брезу у словенским језицима (може се дефинисати чак десет различитих типова и још један скуп нејасно мотивисаних термина), Х. Поповске-Таборске у коме се на још увек актуелно питање о томе да ли су постојала два лужичка језика или један, на основу

бројних парова различитих назива за исти појам у два језика, даје одговор да су они првобитно били раздвојени, Х. Шустер-Шевца који детаљно разматра свадбену терминологију у два лужичка језика (у складу са претходно наведеним закључцима Поповске-Таборске, основни термин није исти у оба језика: глуж. *kaus* итд. : длуж. *suaižba* итд.), Г. Цихуна о сложеним етнонимима са првим придевским елементом *бео* (који може, али не мора, да чини опозицију према *црн*), при чему је симболика белог врло разнолика: „слободан, независтан“ или „некрштен, пагански“ или „западни“ (← „светао, где се Сунце дуго задржава“) или „нов, непознат“ или „периферни, далеки“ итд., затим М. Војтиле о когнитивним аспектима формирања словенских термина за одело и одевање, М. Јакубович о различитим типовима развоја номинационих процеса у прасловенском лексикону, нпр. „конкретно → конкретно“, „конкретно → апстрактно“, „апстрактно → конкретно“ итд. Иако ван домена етимологије *sensu proprio*, занимљив је био и рад Б. и М. Валчакових који су статистички обрадили по стотину најфреквентнијих речи из по два језика представника трију грана словенских језика (руски + украјински, пољски + чешки, бугарски + српски) те пратили колико је међу њима домаћих речи, колико позајмљеница, где се првобитна ситуација променила итд., те закључују да је инвентар тог основног лексичког фонда приближно исти, али се фреквентност појединих лексема разликује од језика до језика. Учесници из Београда говорили су о следећим темама: А. Лома о псл. **xomъtъ* односно о могућности да се називи за коњски јарам у словенском, германском и монголском сведу на претпостављени скитски етимон. М. Бјелетић је изнела екстралингвистичке (фолклорне и митолошке) и лингвистичке аргументе у прилог словенској етимологији јсл. **(x)ала* „аждаја; олуја; прождрљивац; снажан човек итд.“, док је Ј. Влајић-Поповић предочила могућности домаћег порекла јсл. *vrъtъ* „hortus“ које је досад било просуђивано као позајмљеница, романског или готског порекла.

Скуп је, након завршне речи ректора, затворен пригодним уметничким програмом који су извели студенти бугаристике Јагелонског универзитета у оквиру фолклорног друштва „Małe Słowiańki“ и камерног оркестра „Orfeusz“.

Београд

Јасна Влајић-Поповић